

Палмира Легурска

СЕМАНТИЧЕН РЕЧНИК НА ТИПОЛОГИЧНИТЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ВТОРИЧНОТО НАЗОВАВАНЕ В БЪЛГАРСКИ, РУСКИ, СРЪБСКИ, ЧЕШКИ, ФРЕНСКИ И АНГЛИЙСКИ ЕЗИК.

ЧАСТ I. ТИПОЛОГИЯ НА НАЧИНИТЕ ЗА ВТОРИЧНО НАЗОВАВАНЕ В ПОСОЧЕНИТЕ ЕЗИЦИ.

Терминът “езикова картина” е създаден от Л. Витгенщайн в аспекта на философско-логическия подход на изследването ”Tractatus Logico-Philosophicus”. В лингвистиката термина въвежда Лео Вайсгербер. В негова перифраза езиковата картина е езиково светосъзидане, т.е. това е действащата в рамките на родния език духовна енергия, която осъществява езиковото преобразуване на света от езиковия социум. В своя “Речник на културата на XX век” В. П. Руднев обобщава схващанията на предшестващите го изследователи и изтъква, че картината на света е система от интуитивни представи за реалността, която отделя, описва или реконструира определена социопсихологическа единица - определена личност, социална или професионална група, етнос или нация. Създаването на езиковата картина се определя от културния език, който функционира в рамките на определена социална група. Възможно е да бъде създадена универсална картина на света с пределно абстрактни черти. Езиковата картина на конкретния език може да бъде описана от три гледни точки:

1. Първата е на носителя на даден език. Тя се формира в езиковото развитие и се конструира вторично в процеса на образователното съзидание.

2. Втората е на изучаващия дадения език като чужд, в която се смесват две езикови картини - тази на родния език на изучаващия и тази на чуждия език.

3. Третата гледна точка е на изследователя, който реконструира езиковата картина, в зависимост от теоретичните схващания, формирани в рамките на конкретната научна парадигма.

Трите гледни точки имат пресечна точка и това е езиковата картина на средния носител на даден език. Така че онова, което може да стане основен предмет на научно изучаване е гледната точка на средния езиков носител. Приема се, че при средния езиков носител се извършва сливане в езиковото съзнание между наблюдаемо и наблюдаващ,

т.е. онова, което непроизволно се усвоява в езиковото развитие и онова, което пронизва непроизволното и се направлява и конструира в цялостния процес на езиково обучение по роден и чужд език от изследователя.

Съществуват най-общо две методологични подхода в изучаването на езиковата картина - универсален и релятивистки /вж. по този въпрос когнитивно-ориентираната етнолингвистика krugosvet.ru/. Първият се представя от класическите работи на А. Вежбицка, свързани със създаването на *lingua mentalis*. Вторият се свързва най-вече с работите на Ю. Д. Апресян. В по-късните си работи А. Вежбицка започва да се пресича с възгледите на Ю. Д. Апресян, особено когато изследва характерните за даден език концепти - лингвокултурни изоглоси, стереотипи на езиковото съзнание (напр., в руския език **душа, тоска, судьба, авось**). В работите на Ю. Д. Апресян и школата му се реконструират присъщите на езика “наивни” виждания за света. В рамките на тази концепция всеки език съдържа определен начин на концептуализация на света, като изразяваните в него значения съставят единна система и изразяват определена колективна философия, характеризираща всички носители на езика. Концептуализацията, характерна за даден език, според Апресян е отчасти универсална, отчасти национално специфична. Това виждане на света, което се нарича “наивно” се отличава от научното с характерните за него наивна геометрия, наивна физика на пространството и времето, наивна етика, наивна психология.

Изследователската задача, която си поставяме чрез това изследване, е да конструираме езикова картина на вторичното назоваване в няколко езика и да изразим тази картина в ефективна, компактна и достъпна форма за научно изразяване - семантичен речник.

Целта на работата може да се формулира като анализ на начините за вторично назоваване и вторичните номинации като единици от речниковия състав на езика от семасиологична и ономасиологична гледна точка в областта на определени групи предметни имена върху материал от български, руски, сръбски, чешки, френски и английски език.

Областта на изследването е емпиричната семасиология и ономасиология, в рамките на които се проверява една пилотна хипотеза за инвариантната семантична структура на думата - член на определена тематична група думи в даден език. Пилотната

хипотеза е разработена първоначално само за една двойка езици - руския и българския като родствени (Легурска 1984; Легурска 2002). Тя се разпространява върху материал и от други езици - родствени (руски, сръбски и чешки) и неродствени (френски и английски) на българския език и по този начин излиза извън рамките на обикновеното емпирично изследване и се превръща в изследване на семантичната типология на съпоставяните езици.

Предварителни допускания:

Конкретното семасиологично емпирично изследване, извършено като съпоставка на вторичните номинации от гледна точка на начините на назоваване в руския и българския език като частен въпрос на лексикалната семантика на два езика, е подхранваща среда за създаването на общотeorетична концепция за вторичното назоваване, моделираща семантични типологични параметри за изследване на явлението в редица европейски езици. По този начин първоначалната индуктивна ориентация, опираща се върху конкретни лексикални описания, се обръща в обратната посока и става дедуктивна рамка за съпоставително изследване на група езици.

В изследването се приема като постулат, наследен от семантично-структурния подход към езика, че лексикално-семантичната структура на езика е комплекс от взаимосвързани и взаимнообусловени елементи (думи и техните отделни значения), който може да се разглежда като елемент от по-широка структура (тази на езика) и като резултат от взаимодействието на елементи от структурата на по-ниско равнище (лексикално-семантичните признаци, лексикално-семантичните групи, лексикално-семантичните полета и пр.) (Кузнецов 1980, 6). Смятаме, че подобен конструкт е репрезентативен както за семантичното, така и за когнитивното изследване и в този смисъл съответства на предмета на настоящето изследване и реализиращата го методика.

Така лексикално-семантичната структура на всеки език може да се представи схематично от следната йерархия:

I. речник:

II. семантични полета (лексикално-семантични групи, тематични групи думи):

III. значения на думите:

IV. семантични компоненти на значенията.

Лексикалното значение, лексикално-семантичната (респ. тематичната) група и лексикално-семантичният компонент са трите параметъра, чрез които може да се изразява лексикално-семантичната структура на езика.

В лингвистичната традиция се прави опит да се формулират универсални семантични свойства на езиците. В работата си “За семантичната структура” (Вайнрайх 1970, 163-164) У. Вайнрайх говори за следните всеобщи семантични свойства:

1. всички езици са особени системи за предаване на информация, различни от другите семиотични системи, които не са езици;
2. семантичното членене на света, извършвано от един или друг език, е произволно и семантичната “карта” на един език се различава от семантичната “карта” на другите езици.

Разбира се, съвременните постижения на семасиологията не се ограничават с тези две положения, които Вайнрайх преднамерено ограничава, само за да заостри проблема; не подлежи на съмнение обаче фактът, че твърде малко се знае за основните съдържателни свойства на езика, за да се пристъпи към създаването на семантични теории с всеобхватен характер.

Необходимо е да се изяснят ред въпроси с пряко отношение към създаването на лексикално-семантична типология: какви обобщения могат да се направят за лексиката, разглеждана като множество, което има структура (макар твърде несъвършена)? Могат ли да се посочат някакви структурни особености на лексиката, които да характеризират целия лексикален състав на един или друг език? Ако отговорът е положителен, то може ли да се изследва тяхното разпределение в отделните езици (Вайнрайх 1970, 164).

Задачата да се създаде лексикално-семантична типология в строго научен смисъл едва ли може да се отнесе към второстепенните. Затова са необходими усилията на много езиковеди, занимаващи се с лексикална семантика, тъй като типологичното изучаване на лексиката предполага предварително събиране на голямо количество материал от различни езици (Кузнецов 1980, 60).

На първо място, е необходимо да се отделят онези области от “света”, които представляват общочовешка значимост и намират задължително изразяване във всеки език, например, цветовите разлики, частите на човешкото тяло и под., и се

характеризират с простота и структурна отчетливост. Тогава вероятността за откриване на висока денотативна и текстова честота на тези “области на света” в сравняваните езици е голяма. Подобни сфери на лексиката могат да образуват речниково ядро, подходящо за типологично съпоставяне, на основата на което ще се определят типологично важните свойства на лексикално-семантичната структура на езика (Кузнецов 1980, 61). Речниковото ядро, съдържа термини, назоваващи основните природни и социални потребности на определен човешки колектив в рамките на даден език и култура. Това е своего рода *прототипен* набор от основни обекти и свойства, базови действия, описвани от основните за даден език “корени”. Постепенно този клас от усвоени обекти и ситуации се разширява и се попълва от нови, неусвоени. Разширяването не става за сметка на образуването на нови “корени”, а чрез полисемията - използват се продуктивните семантични и словообразователни модели, характерни за дадения език (Кустова 2000, 85-86).

Един фрагмент от подобно речниково ядро са подлаганите на анализ тук тематични групи предметни имена - названия за животни, растения и части на тялото като естествени предмети и названията за оръдия (някои прибори и приспособления), съдове, облекло и мебели като изкуствени предмети. Избраните тематични групи заемат възли в семантичната класификация на думите в даден език (срв. Шведова 1981; Шведова 2000) и са подходящи за обект на типологично съпоставяне.

Следващият момент в рамките на предварителното допускане, е че лексикалните масиви се изследват и съпоставят едновременно, като се използва един и същ еталонен модел, наричан матричен. В рамките на предварителното допускане това би очертало реализацията на сходство и различия в езиковата картина на света през сравняваните езици.

Матричният модел представя разбирането на изследователя за изучаваното езиково пространство (в случая вторичното назоваване при изброените групи имена). Матричният модел на вторичното назоваване представлява обща информационна рамка за образуване на вторични значения. В същото време матричният модел е и обща система за отчитането на вторичните значения, което позволява различни приложни аспекти на резултатите от сравнението.

Създаденият модел е от типа контейнер на значенията на думите от определена тематична група. Той се изработва като езиково изчисление на база на данни от съществуващите тълковни речници в съответните езици, които се разглеждат като складове на езиково съзнание. Това става, разбира се, като се отчита спецификата на лексикографската рефлексия на авторите на речниците. Данните от речниците за българския език се допълват с данни, получени чрез интроспекция, тъй като авторите на настоящия проект са носители на българския език и напълно правомерно могат да извличат данни от собственото си езиково съзнание. Като допълнителен метод се използва анкетиране на носители на съответните чужди езици, в случай на съмнение в данните, извлечени от тълковните речници, или се правят консултации с изследователи - носители на конкретните езици.

Набраните данни се извличат от съответните източници, осмислят се и се разпределят по предварително избраната схема на матрицата, получена по емпиричен път за една двойка езици - руския и българския. В случай че определени значения излизат извън рамките на матрицата при изследването на останалите езици по двойки, то тя се коригира в движение за всяка отделна двойка. Така се попълва и усъвършенства стартовата матрица, базирана на отношението: руски – български език. Получената матрица става общ *tertium comparationis* между езиците в провеждания анализ.

И *третото най-общо допускане* засяга начините за вторична номинация, които имат универсален характер по отношение на изследваните езици като цяло (по-точно могат да се смятат за фреквенталии), но са етноцентрични по отношение на действието им в рамките на отделната тематична (респ. лексико-семантична) група и съответно в отделните значения на лексемата, чрез които тя взаимодейства с групата в отделния език.

Теоретични предпоставки за анализа:

Идеята за разработване на изследването се оформя от няколко източника. На първо място, под влияние на една публикация на П. Н. Денисов (Денисов 1984). Авторът анализира т.н. зони на многозначност в руския език на база на материал от 17 томния и 4 томния речник на руския език. Изолират се думи с т.н. “малка”

многозначност, която се определя тематично така: названия за 1. лица; 2. животни; 3. растения; 4. части на човешкото тяло; 5. облекло; 6. предмети от домашния бит (съдове); 7. оръдия; 8. постройки; 9. транспорт; 10. музикални инструменти; 11. минерали; 12. водоеми; 13. релеф. Всяка от тези групи се характеризира със специфична за нея многозначност. Като се приема за отправна точка това наблюдение, се допуска, че между тематичната лексикална група и типовете многозначност има определена зависимост, която може да се разглежда като семантичен типологичен параметър. За всеки отделен език могат да бъдат определени типовете многозначност, характеризиращи определена тематична група. Типовете многозначност могат да бъдат подредени по степента на своята характерност за дадената тематична група в даден език. В техните рамки се съпоставят отделни лексикални двойки, принадлежащи към различни езици. Получените данни могат да се съпоставят и да бъдат формулирани семантични характеристики за езиците, определящи техните сходства и разлики. А това би означавало да се очертаят елементи на междуезикова симетрия или асиметрия като показател на подобия и различия на езиковата картина на света на два и повече езика.

Предмет на изследователско внимание в тази работа е зависимостта на типовете полисемия от принадлежността на предметното име към дадена тематична група в определен език. След обхващането на достатъчно обширен емпиричен материал, осигуряващ представителност на данните за всеки отделен език, се конструира матричен модел на вторичното назоваване за всяка тематична група. Процедурата се извършва за всеки отделен език. Получените матрични модели се съпоставят и се оказва, че е възможно да бъде създадена обща матрица за съпоставяните езици, която може да изпълнява ролята на *tertium comparationis*. В рамките на тези допускания се оформят следните задачи на изследването:

1. Определят се типовете полисемия, характерни за разглежданите тематични групи предметни имена във всеки език, привличан за анализ.

2. Прави се съпоставителен анализ на типовете полисемия и вторичните номинации в групи от по два езика, от които единият е винаги български: руски и български, чешки и български, сръбски и български, френски и български, английски и български език.

3. Семантичните типологични характеристики за всяка двойка езици могат да се формулират като:

- съотношение на еднозначни и многозначни думи в отделните тематични групи;
- степен на типичност на даден тип полисемия за тематичната група, езикова картина на малката многозначност за всяка тематична група и за езиците в съпоставка.

Тази задача ще бъде обект на отделни съпоставителни изследвания върху всяка двойка езици и ще се осъществи в следваща работа.

Извършването на посочените изследователски задачи се основава на някои предпочитани теоретични представи за семантичната характеристика на предметните имена, приложими за изучаваните езици. Най-кратко те могат да бъдат формулирани като: 1. Предметната лексика се характеризира с открита системност. 2. Набор от разбирания за параметрите на лексикалното значение, представени в точка 2.

1. Предметната лексика се характеризира с открита системност.

Предметната лексика се представя като подсистема от тематични групи в рамките на лексикалната система на даден език, фиксирана в еднотомен тълковен речник. Характерът на лексикалната системност е отворен. Тематичната група е функционално-инвариантна група от лексикални единици, които фиксират знанията на езиковите носители за съответната ментална област (опосредстваната от съзнанието и езика действителност). Системата на предметните имена се представя като лексикална решетка, във възлите на която се намират названията на отделните теми, които филтрират отнасящите се към групата предметни имена. В този смисъл семантичната класификация на предметните имена включва еднозначни думи. Многозначните се включват с всяко свое значение към различен възел.

Предметните имена се характеризират със значения от денотативен тип, което определя формирането на системата им като дърво, определено във вертикална посока от родови имена и в хоризонтална - от видови.

За целите на изследването, както беше посочено по-горе, се извличат имена от следните групи (според класификацията на несъбитийните думи, предложена от С. Д. Кацнелсон- Кацнельсон 1972, видоизменена от А. М. Кузнецов - Кузнецов 1980):

- 0. същност: 01 конкретна; 02 абстрактна;

01 конкретна 012 нежива: 00122 естествени имена; 00123 изкуствени;

011 жива: 0112 растения;

0111 животни: 01112 нелица;

01111 лица;

011111 принадлежащи на лица: 0111112 части на тялото.

Подобна е класификацията на предметната лексика и според Н. Ю. Шведова, приложена в Семантичния речник на руския език (Шведова 1981; СР 1999; 2001). Общото за двете класификации е, че избраните за анализ думи заемат семантични възли в първичните си значения.

Като семантични възли те се характеризират със структурна определеност, голяма вероятност за откриване в повечето съществуващи езици, с висока денотативна и текстова честота (Кузнецов 1980, 61).

2. Работата се основава на следните представи за лексикалното значение.

2.1. Значението на думата, неговата стабилност и отделянето му са лингвистичен конструктор, допустим за определени цели в определен предел.

2.2. Значението на думата се характеризира с интенционал (съдържание на понятието) като задължителен и постоянен компонент и импликационал (обем на понятието) - обусловен и вариращ компонент, който ограничава областта на назоваване с тази дума (Кацнелсон 1972, Никитин 1979).

2.3. Лексикалното значение е определена информация за факт от “действителността” в съзнанието на езиковия носител (Кузнецов 1980, 119), намиращо израз в тълкуването на думата (Апресян 1974, 69; Шмельов 1973, 79).

В този смисъл тълкуването на думата е модел на лексикалното значение, съдържащ само онези семантични компоненти, които са достатъчни за идентифицирането на предмета, назован с даденото име.

2.4. Тълкуването се състои от семантични компоненти, назоваващи определени квантове от знание, свързани с дадения предмет в езиковото съзнание на средния носител на езика.

2.5. Тълкуването се изразява с определен метаезик, който се състои от думи на естествения български език, формулирани интуитивно, както това става в традиционната

лексикографска практика. За изследваните групи предметни имена семантичните компоненти се определят логически и са два вида: родови и видови.

2.6. В съответствие с приетите определения за лексикалното значение и параметрите, чрез които то се анализира (тематична група и семантичен компонент) семантичната структура на многозначната предметна дума се представя по следния начин.

Като имаме предвид, че в момента в изследователските търсения на семантиците се преплитат две парадигми на мислене, които могат да се определят най-общо като семантична и когнитивна, ще се опитаме да дефинираме създавания конструкт за многозначната предметна дума и от двете гледни точки (на това е посветена отделна работа на ръководителката на проекта – Легурска 2004). Обединяващото и в двата подхода е разглеждането на многозначната дума като *контейнер* от значения, които се закрепват към определено название като етикет. Този “контейнер” се рамкира като хоризонт за комуникация на говорещия и слушащия даден език в определени точки на контакт. Като структура той се характеризира с *ядро* и *периферия*. Първичното значение съставя ядрото на думата, а вторичните значения - периферията, като последните произтичат от ядрото от пронизващи го асоциативни връзки. Асоциативните връзки могат да бъдат стандартизирани в рамките на обединеното езиково съзнание на няколко поколения езикови носители. Обикновено те са отразени в съставените за тези периоди тълковни речници. Нестандартизираните асоциации, стават основа за формирането на вторични значения, характерни най-вече за различните жанрове публицистика и художествена литература.

Понятията контейнер, ядро и периферия са логически оператори, характеризиращи представите на изследователя за лексикалното значение. Тяхната изследователска сила и епистемологично значение се корени в разбирането на Ж. Пиаже, че всяко знание се състои не само в простата асоциация между обектите, а в “асимиляцията на обектите по определени схеми, които са присъщи на обекта от гледна точка на възприемащия субект” (Пиаже 2001, 99). В този смисъл речниковият фонд на естествения език е номенклатура на всичко, до което се докосва човек в материалния и духовния свят, езикът в този аспект е система от таксони, архетипи, номени.

Ако се опитаме да определим разликите между научните метафори, използвани в семантичната и когнитивната теория за многозначната дума, то можем да ги сведем до следното. В класическата семантична теория значенията на многозначната дума се разглеждат като свързано цяло на ядро и периферия, като вторичните значения се извеждат от първичното по определена схема (Ю. Д. Апресян, М.В. Никитин и др.). В когнитивните теории вторичните значения (за наченки на когнитивизъм може да се говори още у Л. Вайсгербер, макар че за родоначалници на последния се смятат Ч. Филмор и Дж. Лейкф) се извеждат не от първичните значения, а от т.н. концептуални структури, епистемологични от гледна точка на носителя на конкретен език, разглеждани като рамки (фрейм) на знанието.

Например, звуковата структура на лексикалната единица в немския език **Kopf** (бълг. **глава**) съответства не на редица отделни значения 'глава на човека', 'предна част на влак', 'главатар на банда' и пр., а на фрейм (рамка), в който се съдържат общи представи за понятието "глава" (примерът е взет от работата на Баранов, Доброволски 1990, 454). Във всеки конкретен комуникативен акт тази рамка се включва сред участниците в езиковата ситуация с една от своите страни (слотове). По такъв начин всяко отделно значение в когнитивните теории се представя като модификация на изходната рамка в конкретния речев акт в резултат на определени когнитивни преобразувания.

Като имаме предвид казаното, теоретичните разбирания, обединили авторите на настоящия корпус, могат да се предметят едновременно в рамките на семантичната и когнитивната теория. Смятаме, че семантичната теория може да се разглежда като тип онтологизиране на една и съща ситуация в статика. Онтологизирането на същата ситуация в динамика е когнитивното разбиране (подобно разбиране за полисемията като модел е изразено от авторката в друга нейна работа чрез термините "статика" и "динамика" - Легурска 1988). Семантичното и когнитивното разбиране изхожда от едни и същи представи: цяло-част, център-периферия, контейнер и пр., приложими както в изследователските модели, така и при прилагането им като метафори в един общ информационен модел, определящ се като "ноосфера" (в терминологията на акад. В.И. Вернадски) .

2.7. Приема се следния модел за многозначната предметна дума. Допуска се, че последната се рамкира като ядро - първично значение и периферия - вторични значения. Двете структурни части (мислени както като семантични, така и като познавателни) са свързани помежду си по определени съдържателни връзки. Приема се, че съдържателните връзки имат универсален характер и са два вида: класификационни и имплицативни (Никитин 1971). Имплицативната връзка е мисловен аналог на връзки между същностите, които се отнасят към областта “реалност” (подобно тълкуване у Никитин 1979, 15. “Реалността” тук се разбира като епистемологична категория). Класификационната връзка е мисловен аналог на разпределяне на признаци (свойства, отношения), откривани от човека и не отнасящи се към т.н. “реалност”. Например връзката ‘животно -- кожа’, ‘животно -- месо’ е имплицативна, а връзката ‘лисица (животно) - хитър, лукав’ е класификационна.

Вторичните значения възникват по една от двете връзки. Вторични значения, възникнали чрез класификационна връзка се отнасят към метафорите. Вторични значения, възникнали по имплицативна връзка, се отнасят към метонимията. От своя страна класификационната връзка може да бъде симилативна (при образуване на метафори) или хипер/хипонимична при разширяване и стесняване на значението (Никитин, 1979, 95; 1983, 40). В тази работа приемаме, че всяка класификационна връзка води до образуване на метафора в широк смисъл. Метафората разглеждаме като интеракция (взаимодействие) на два субекта - главен и спомагателен, като свойствата на главния субект се разглеждат през свойствата (фокуса) на спомагателния. Подобен възглед е приет в дисертационната работа на П. Легурска (Легурска 1982) под влияние на възгледите на М. Блек (Блек 1962), които могат да се смятат за когнитивни схващания, изразени много преди работите на Дж. Лейкф и М. Джонсън от 80 г.

Същността на метонимията се състои в установяването на връзки между обекти, които се проявяват съвместно в рамките на една понятийна структура. При метафорите същности от една сфера кореспондират със същности от друга сфера (т.е. взаимодействат две различни понятийни структури).

2.8. Вторичните значения на предметните имена са от два типа: метафорични и метонимични.

Метафорите при предметните имена са от два вида - образна и номинативна (Арутюнова 1978; 1979).

Образната метафора е средство за индивидуализация или оценка на човек или предмет. Тя се образува при превръщането на полипризнаково име в моносемен предикат. Семасиологично тя може да се представи логически чрез превръщането на семантични компоненти: потенциален семантичен признак, отнасящ се към периферията на първичното значение, става видов във вторичното. Формира се нова родова сема, която фиксира преминаването от един предметен клас към друг при номинацията.

рус., бълг. **лисица 1** 'животно' -- 'хитър'--**лисица 2** 'хитър'. 'човек'

Чрез образните метафори се образуват синоними в езика.

Номинативната метафора е средство за създаване на нови наименования в езика като техническо средство. Нейното формиране остава в рамките на полипризначните думи, като се сменя йерархията на признаците.

Семасиологично при формирането на НМ се формира нова родова сема във вторичното значение при подобие на видовете семи на първичното и вторичното значение. Подобие на семите се базира на установяването от носителя на езика подобие на денотатите от сферата на "реалността".

Например: рус. бълг. **ухо 1** 'част на тялото'. 'форма' --**ухо 2** = 'част на игла'. 'форма, подобна на ухо'

Номинативната метафора е средство за създаване на омоними в езика. За разлика от образната, която се реализира в позиция на предикат в изречението, но не се нуждае от микроконтекст за извършване на номинацията, номинативната се реализира във всички позиции, но се нуждае от микроконтекст, за извършване на номинацията: бълг. **уши (на торба, делва), бомбе (на обувка)** и пр.

Съществува още един тип образна метафора, която се реализира в свързано значение. По същество това са образни метафори, тъй като те означават някакъв семантичен признак, който се приписва на новия обект на назоваване. Получените метафори са предикатни, но са референционно недостатъчни (Никитин 1983, 50) и при тях е необходим микроконтекст, за да се извърши вторичната номинация, например:

рус. **Он - мозг организации**

рус. **мозг** ‘функция, подобна на функцията на мозъка’ -- ‘такъв, който ръководи’. ‘обект’ (**государства, организации**). Семантиката на такива имена се свежда до моносемантичен предикат, който се реализира в свързано предикатна позиция. В името, което следва метафората, се локализира семантичният признак, приписван на субекта на метафората.

Метонимията може да се представи семасиологично като поява на нова родова сема във вторичното значение при превръщането на родовата сема на първичното значение във видова на вторичното.

Например, **индюшка 1** ‘домашна птица’ -- **индюшка 2** ‘месо’. ‘пуйка’= ‘месо от пуйка’

Определението се отнася за всички разновидности метонимия и се конкретизира в отделните метонимични типове, характерни за отделните тематични групи предметни имена.

Представените определения за отделните видове вторични значения на предметните имена не са самоцелни. Те представят оперативните стъпки, които прави изследователят, за да отнесе едно или друго значение към определен тип. В този смисъл те могат да се разглеждат като логически процедури, приети от всички съставители на корпуса.

МЕТОДИКА НА СЪПОСТАВИТЕЛНИЯ АНАЛИЗ

В работата по съставянето на корпуса се приема принципът на синхронната съпоставка на семантичната структура на думите във всяка двойка езици. Аспектът на съпоставителния анализ е съдържателен. Обект на анализ са лексикосемантичните варианти на многозначните лексикални единици във всяка двойка езици. Основа за съпоставка е съдържателната еквивалентност по първично значение, определена по двуезичен речник. По такъв начин съпоставителният анализ се прави в рамките на лексикални двойки. Единица на съпоставката е семемата (или ЛСВ) в тълкуването, представено като комбинация от семантични компоненти. За език-източник се приема съответно: руският (руски - български), чешкият (чешки - български), сръбският (сръбски - български), английският (английски - български), френският (френски - български). Прави се анализ на значенията на изследваните думи в две посоки: от езика-

източник към българския език и обратно, което дава възможност да се изследват еквивалентните и нееквивалентните отношения между значенията на думите в двата езика.

При еквивалентност на думите в първичните им значения се формират лексикални двойки: дума от съответния чужд език - българска дума. В рамките на тези лексикални двойки се съпоставят вторичните им значения. При съпоставката на тези значения за *tertium comparationis* се въвежда конструкт, наречен инвариантна семантична структура на дума - еталонен представител на дадена тематична група думи в даден език (ИСС). Идеята за този конструкт е предложена от П. Легурска в една от нейните работи (Легурска 1984) и подробно развита в студията “Анализ на предметните имена в руския и българския език (теоретични проблеми)” (Легурска 1990, Легурска 2002).

Създаването на ИСС се опира на допускането, че семантичната структура на предметната дума се определя от принадлежността ѝ към дадена тематична група, с други думи, ако се знае първичното значение на думата, могат да се предскажат възможните вторични значения. ИСС предполага, от една страна, допускането, че полисемията на предметната лексика се характеризира със свойството регулярност. Това свойство предполага, че типовете полисемия и реализиращите ги семантики в рамките на дадена тематична група могат да се представят с определени семантични формули, фиксиращи зависимостта на семантичните характеристики на вторичните значения от първичното за дадена дума. По такъв начин тематичната група и всеки неин член се характеризират взаимнозависимо. От друга страна, тематичните групи са лексикално отворени. Всяко ново название, което отговаря на семантичните изисквания на групата, може да развие значение, предполагаемо от ИСС.

Като семантичен конструкт ИСС обобщава характеристиките на семантичната структура на думите, принадлежащи на дадена тематична група. В нея са представени всички възможни типове значения на думите. Изработването на конструкта се опира на предварителен индуктивен анализ. Лексикалните значения на думите от определена тематична група думи се изучават и типологизират. Значенията се разпределят по приетите типове: 1. първично; 2. вторични: образни и номинативни метафори и метонимии. Така ИСС представлява подредено множество под съответен номер на

определена типова полисемия, представена на метаезик. Възможно е дадена дума да реализира пълно запълване на семантичната парадигма, в такъв случай всички клетки на ИСС се запълват. В по-честия случай се запълват отделни клетки на конструкта, други остават празни. Запълнените клетки съответстват на най-типичните видове полисемия за думите, принадлежащи към дадена тематична група. Редът на следване на полисемията от даден вид съответства на типичността ѝ за дадената група. В този смисъл различните типове полисемия в различните тематични групи следват под съответен номер. Незапълнените клетки са потенциални възможности думата да развие нови значения, които обаче могат и да не станат реален езиков факт.

ИСС намира приложение в различни лингвистични дейности.

На първо място, по ИСС като еталон за съпоставителен анализ може да бъде съпоставена лексиката на отделни езици по двойки (в случая руски - български, сръбски - български, чешки - български, френски - български, английски - български), а чрез конструкта и отделните двойки - езици да бъдат съпоставени помежду си в рамките на определено лингвистично пространство (тематичната група и параметрите на нейното представяне) чрез езика - цел, в случая - българския език. Съпоставката, извършена по този начин, е пълна, нагледна, икономична и еднотипна.

На второ място, данните от подобни съпоставка могат да бъдат приложени в практиката на създаването на двуезични и многоезични речници.

На трето място, резултатите от съпоставката по ИСС могат да бъдат приложени в практиката на обучението по съответните езици като чужди. От семасиологична гледна точка изучаващият дадения език по първичното значение и принадлежността на думата към дадена тематична група може да прогнозира възможните за думата вторични значения. От ономасиологична гледна точка, когато са известни типовете полисемия, е възможно да се търси изразяването на дадено значение в различни тематични групи в даден език или в участващите в съпоставката езици. По този начин се установяват синонимите в даден език и функционалните еквиваленти между няколко езика по дадени значения.

За яснота на казаното ще илюстрираме ИСС на тематичните групи, привлечени за съпоставителен анализ, върху материал за езиковата двойка: руски - български език (върху материал от който първоначално е конструиран моделът).

**ТЕМАТИЧНА ГРУПА “СЪДОВЕ (и домакински принадлежности)” В
РУСКИЯ И БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК**

ИСС на прототипен представител - лексема от групата:

1. ‘определен съд или определена домакинска принадлежност’
2. метонимии:
 - 2.1. ‘съдържанието на артефакта’
 - 2.2. ‘артефактът като мярка за вещество’
 - 2.3. ‘действие, обозначено по артефакта’
 - 2.3.1. ‘ситуация/ част от нея, обозначена по артефакта’
3. номинативна метафора: ‘предмет/ част на предмет, подобен/ подобна по свойство (външно или функционално) на артефакта’
4. образна метафора: ‘човек/ предмет/ явление, характеризирани по свойство, приписвано на артефакта’

Примери:

бокал - чаша (за вино)

2.1. ‘съдържанието на артефакта’	2.1. +
2.3. -	2.3. пиене на спиртни напитки’
	2.3.1. ‘спиртно питие’

бълг. **чаша** - широкозначна

$R \supset B$

бочка - бъчва

2.2. ‘артефактът като мярка за вещество’	2.2. +
3. ‘фигура от пилотажа, по форма
подобна на бъчва’	3. -
4. ‘дебела жена’	4.1. ‘дебел човек’
4.2. ‘човек, който пие много’	4.2. +

$R \subset B$

ТЕМАТИЧНА ГРУПА “ОРЪДИЯ” В РУСКИЯ И БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

ИСС на прототипен представител - лексема от групата:

1. ‘определено оръдие’
2. образна метафора: ‘човек/ предмет/ явление, охарактеризиран по определено свойство, приписвано на артефакта’
3. номинативна метафора: ‘част на предмет / предмет, подобна / подобен по свойство / външно или функционално/ на артефакта’
4. метонимии:
 - 4.1. ‘артефактът като мярка за вещество’
 - 4.2. ‘място, обозначено по артефакта’
 - 4.3. ‘част от артефакта, обозначена чрез цялото, или обратно’
 - 4.4. ‘действие, обозначено чрез артефакта’
 - 4.5. ‘състояние/ свойство на артефакта’
 - 4.6. ‘съдържание на артефакта’

Примери:

р. **броня** -б. **броня**

2.- 2. ‘явление, което има функция на броня’

Гордостта е броня срещу предразсъдъците.

3. ‘част от плавателен съд, превозно средство 3.1.+

по функция подобна на броня’

броня на танк, параход

броня судна, танка

3.2. ‘част от кабел, уред, инструмент,
по функция подобно на броня’

3.3. ‘част на тялото на животно, по функция
подобно на броня’

3.4. ‘част от естествен предмет, по положение подобен на
броня’

ледена броня

$P \supset B$

гребень P1/ расческа P2 - гребен

3.1. 'част от предмет/ предмет, по форма 3.1.+
подобна на гребен'

прядильный гребень

3.2. 'част от главата на птица, по форма 3.2.+
подобна на гребен'

гребень петуха

гребен на петел

3.3. 'част от планина/ вълн , по положение 3.3.+
подобна на гребен'

гребень гор

гребен на планина

3.4.' част от вълна, по форма подобна 3.4. +
на гребен'

гребень волны

гребен на вълна

$P1 = B$

$P2 \supset B$

СЪПОСТАВИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ТЕМАТИЧНАТА ГРУПА "МЕБЕЛИ" В РУСКИЯ И БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

ИСС на прототипен представител - лексема от групата:

1. 'определена мебел'
2. номинативна метафора: 'част на предмет/ предмет, подобна/ подобен по свойство (външно или функционално) на артефакта'
3. метонимии:
 - 3.1. 'място, обозначено по артефакта'
 - 3.2. 'част от артефакта, обозначена чрез цялото, или обратно'
 - 3.3. 'дейност, обозначена чрез артефакта'
 - 3.4.' съдържание на артефакта'
4. образна метафора: 'човек/ предмет/ явление, охарактеризиран по свойство, приписвано на артефакта'

Примери:

гардина - завеса

4. - 4. 'явление, по функция подобно на завеса'

информационна завеса

шенгенска завеса

$P \supset B$

занавеска - перде

2. 'женска престилка' 2. 'тъкан в окото, по положение подобна на п.'

4. - 4. 'човек, по функция подобен на перде' = 'човек, който не се интересува от важни и сериозни неща'

$P \supset B$

стол - маса

2. 'предмет, по форма подобен на маса' 2.+

стол станка, операционный стол операционна маса

2.2. 'естествен предмет, по форма подобен на маса'

ледниковый стол

3.1. 'помещение, обозначено по артефакта' 3.1. -

диетический стол, мясной стол

3.2. 'изкуствен предмет, обозначен чрез артефакта' = 'сервираната на масата храна' 3.2. +

3.2.1. 'естествен предмет, обозначен чрез артефакта' = 'хората, седящи на масата' 3.2.1. +

3.3. 'хранене, обозначено чрез артефакта' 3.3. +

диетический стол,

мясной стол

шведский стол + шведска маса

Р ⊂ Б

ТЕМАТИЧНА ГРУПА “ОБЛЕКЛО” В РУСКИЯ И БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

ИСС на прототипен представител- лексема от групата:

1. ‘определено облекло’ (основа за установяване на семантична еквивалентност на думите в руския и българския език)

2. номинативна метафора: ‘част на предмет/ предмет, подобна/ен по свойство (външно или функционално) на артефакта’

3. образна метафора: ‘човек/ предмет, охарактеризиран по свойство, приписвано на артефакта’

4. метонимии:

4.1.0. ‘обозначаване на частта по цялото или цялото по частта му’

4.1.1. ‘човек като единица чрез артефакта’

4.2. ‘действие, обозначено по артефакта’

4.3. ‘съдържанието на артефакта’

4.4. ‘част на човешкото тяло, назована по частта на дрехата, която я покрива’

Примери:

башмак - обувка

2. ‘част на инструмент, по функция подобна на обувка’ 2. -

тормозной башмак

Р ⊂ Б

карман - джоб

2.1. ‘част от чанта, по форма и функция 2.1.+

подобна на джоб’

карман в портфеле

джоб на чанта

2.2. ‘част на предмет

2.2.+

(естествен/изкуствен), по форма подобна на джоб’

карман в горной породе

карман раны

джоб (на зъбния венец)

2.3. -

2.3. 'сандвич, по форма подобен на джоб'

джоб със салати

2.4. -

2.4. 'папка, по форма подобна на джоб'

2.5. -

2.5. 'място за паркиране, по форма подобно на джоб'

4.3. 'обозначаване на парични средства по артефакта' 4.3.+

карман рядового россиянина

джоб на българина

R ⊃ Б

ТЕМАТИЧНА ГРУПА "ЖИВОТНИ" В РУСКИЯ И БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

ИСС на прототипен представител - лексема от групата:

1. 'определено животно' (основа за установяване на семантична еквивалентност на думите в руския и българския език)

2. образна метафора: 'човек, охарактеризиран по свойство, приписвано на животното'

3. номинативна метафора: 'част на предмет/ предмет, подобен/ на по свойство (външно или функционално) на животното'

4. метонимии:

4.1. артефакт от животното: 'кожа от животното'

4.1.1. артефакт от животното: 'изделие от кожата/черупката на животното'

4.2. артефакт от животното: 'месо от животното'

4.3. 'действие, подобно на действието на животното'

4.4. 'животното като мярка'

4.5. 'артефакт с изображение на животното'

Примери:

боров - шопар

2.1. 'тлъст човек' 2.1.+

2.2. 'неповратлив, тромав човек' 2.2.'мръсен човек'

3. 'част от комина на печка, по форма подобна 3. -
на животното'

Р ⊂ Б

зубр - зубър

2.1. 'консервативен човек' 2.1.-

2.2. 'опитен и ценен специалист' 2.2.-

Р ⊂ Б

ТЕМАТИЧНА ГРУПА "РАСТЕНИЯ" В РУСКИЯ И БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

ИСС на прототипен представител - лексема от групата:

1. 'определено растение' (основа за установяване на семантична еквивалентност на думите в руския и българския език)

2. Метонимии:

2.1. артефакт от растението: 'плод на растението'

2.2. артефакт от растението: 'ястие от растението'

2.3. артефакт от растението: 'семето/ растението като подправка'

2.4. артефакт от растението: 'промишлен продукт от растението'

2.5. артефакт от растението: 'храна за животни от растението'

2.6. 'място, заето с растението'

3. образна метафора: 'човек/ предмет, охарактеризиран по свойство, приписвано на растението'

4. номинативна метафора 'част от предмет/ предмет, подобна/ ен по свойство (външно или функционално) на растението'

Примери:

груша - круша

2.1. 'плод на круша' 2.1. 'плод на круша'

4. 'артефакт, по форма подобен на круша' 4. +

резиновая груша

медицинска круша

$P = B$

р. лук - б. лук

2.2. 'ястие от лук' 2.2.+

2.3. - 2.3. 'лукът като подправка'

2.6.- 2.6. 'участък земя, зает с лук'

$P \supset B$

ТЕМАТИЧНА ГРУПА "ЧАСТИ НА ТЯЛОТО" В РУСКИЯ И БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

ИСС на прототипен представител - лексема от групата:

1. 'определена част на тялото' (основа за установяване на семантична еквивалентност на думите в руския и българския език).

2. номинативна метафора: 'част на предмет/ предмет, подобна/ ен по свойство (външно или функционално) на частта на тялото'

3. метонимии:

3.1.0. артефакт от частта на тялото'

3.1.1. 'ястие от частта на тялото'

3.1.2. 'част от дреха, назована по частта на тялото'

3.2. 'състояние/ свойство на частта на частта на тялото'

3.2.1. 'заболяване на частта на тялото'

3.2.2. 'произход'

3.3. 'част – цяло': 'човек, обозначен по частта на тялото'

3.3.1. 'част – цяло': 'животно, обозначено по частта на тялото'

3.4. 'дейност, свързана с частта на тялото'

3.5. 'място, обозначено по частта на тялото'

3.6. 'частта на тялото като мерна единица'

4. образна метафора: ‘човек, охарактеризиран по свойство, приписвано на частта на тялото’

Примери:

борода - брада

2.1. ‘част на тялото на животно, подобна 2.1. +
на частта на тялото на човек’

2.2. ‘част на растение, по положение 2.2.+
подобна на частта на тялото’

3.3. ‘човек, обозначен по брадата’ 3.5. -

4. ‘човек с голям жизнен опит’ 4. -

$P \subset B$

рот - уста

3.3. ‘човек, обозначен 2. ‘част на естествен предмет,
по устата’ по форма подобна на уста’

уста на пещера

2.2. ‘често от изкуствен предмет,
по форма подобен на уста’

уста на съд, пушка

3.4. ‘говорене’

$P \supset B$

ОПИСАНИЕ НА ПРЕДВАРИТЕЛНИЯ АНАЛИЗ НА ЛЕКСИКАЛНИЯ МАТЕРИАЛ

Моделът от типа “контейнер на значенията” е изработване на обща система за отчитане на значенията на категорията думи предметни имена в няколко езика. Моделът дава възможност да се операционализира значението на дума от даден тип в даден език, за да бъде представено в определена когнитивна рамка, която става основа за

комуникативно съгласие между говорещия и слушащия в актуалните точки за контакт. Същата рамка може да стане основа за съпоставка при установяването на семантична и преводна еквивалентност между отделните лексикални единици в съпоставяните езици.

Разработването на модела се основава на допускането за т.н. споделено знание (shared knowledge) между говорещия и слушащия даден език, което е основа за възможната комуникация между тях:

1. Говорещият използва иманетно присъщи за него знания.
2. Адаптира ги за слушащия.
3. Слушащият реконструира своята когнитивна рамка в зависимост от постъпилата информация.
4. Осъществяването на 2. и 3. е възможно благодарение на възможната обща за говорещия и слушащия когнитивна рамка на отделните значения на думите в даден език.

Описанието на предварителния анализ, предшестващ представянето по матрицата, е илюстрирано върху материал от руския и българския език. За останалите двойки езици този етап е представен преди конкретните съпоставителни анализи.

Изучаването на всички тематични групи предметни имена и техните представители по представената единна методика е безспорно необходимо. В рамките на следващия анализ се ограничаваме в рамките на 7 тематични групи, избрани по идеографската класификация, залегнала в основата на Семантичния речник на руския език (Шведова 1981, 177). Привличат се следните групи думи, които заемат семантични възли в класификацията:

I. Названия на артефакти (изкуствени предмети).

1. Оръдия.
2. Мебели.
3. Съдове и домакински принадлежности.
4. Облекло и украшения.

II. Названия за естествени предмети:

1. Растения.
2. Животни.
3. Части на тялото.

Списъците на думите за двойката руски и български език се изготвят по съпоставими и за двата езика еднотомни тълковни речници - Речника на Ожегов и БТР (взети са предвид последните им издания от 1999 и 1997 г.). Получените словници се коригират по тематичния руско-български речник (Бабов, Въргулев) и така се гарантира симетричност и етноцентричност за всеки от езиците.

Лексикалните еквиваленти на руските думи в българския език се определят по съществуващите двуезични речници (Чукалов 1969, РБР 1985). В случай на неточност при определянето на еквивалентите се избира оптималният вариант от гледна точка на авторката и се прави уточнение - тълкуване на първичното значение, което не е предмет на внимание в тази работа.

Следващият етап се състои в изработването на работни тълкувания на думите - членове на лексикалните двойки в двата езика. Използват се следните източници: за руски език - Речник на Ожегов, МАС, БАС, ТССРЯ на Скъларевска; за българския език - БТР, РСБКЕ, РБР, РБЕ, РНДЗ. В някои случаи речниковите данни се коригират от информанти - носители на съответния език. На базата на тези тълкувания, които са работни и не се цитират в работата, се прави типология на вторичните значения по типовете многозначност, както това беше разгледано в предишния раздел, за всяка тематична група думи. След обобщаване на получените данни се изработва Инвариантната семантична структура за еталонен представител от всяка тематична група.

Вариантите за руския и българския език се унифицират от гледна точка на типовете полисемия, представени в тях. Така се получава ИСС, приемана за еталон на съпоставителния анализ. На този етап на разработка на семантичния речник се приемат матриците, изработени за двойката езици: руски – български. Матриците са допълнени и доразвити на базата на съпоставките, извършени между български и другите езици – сръбски, чешки, френски и английски. Редът на следване на полисемиите съответства на честотността им за руски и български език. След разработването на втория етап на проекта – изготвяне на каталог на семантичните преходи с оглед на семантичната типология на езиците – отделните матрици на съпоставка, дадени за всяка двойка езици, ще бъде коригирана за съответната двойка езици.

След предварителния анализ се представят резултатите от окончателния съпоставителен анализ по ИСС за всяка тематична група предметни имена, както следва:

1. Съпоставка на ТГ “съдове” в руския и българския език.
2. Съпоставка на ТГ “оръдия” в руския и българския език.
3. Съпоставка на ТГ “мебели” в руския и българския език.
4. Съпоставка на ТГ “облекло” в руския и българския език.
5. Съпоставка на ТГ “животни” в руския и българския език.
6. Съпоставка на ТГ “растения” в руския и българския език.
7. Съпоставка на ТГ “части на човешкото тяло” в руския и българския език.

Подобна композиция на изследването е продиктувана от съображението лексикалният материал да бъде представен нагледно, изчерпателно и еднотипно, без да се налага интерпретация, която да опосредства резултатите от съпоставителния анализ и да бъде възможно те да бъдат приложими и за други теоретични и практически цели.

По-нататък следва илюстрацията на съпоставката на предметните имена, която се прави в следния ред:

1. ИСС на думата - член на изследваната ТГ (матрица).

2. Лексикални двойки, подредени по азбучен ред. ЛД се формират, като се съотнасят ЛЕ по първичните им значения. По формулата на ИСС се съотнасят вторичните им значения. В края на съпоставката (в десния ъгъл на всяка ЛД) се дават отношенията на съответствие на семантичните структури на руската и българската дума.

Използват се следните логически символи:

= - съвпадане на семантичната структура на ЛЕ

≠ - несъвпадане (пълно различие) на семантичната структура на ЛЕ

∩ - пресичане на семантичните структури на ЛЕ

⊃ - включване на семантичните структури на ЛЕ

3. Поле на съответствие.

РЕЧНИЦИ:

За руски език:

БАС: Словарь русского языка в 17 томах, Москва - Ленинград, 1950 - 65.

Краткий словообразовательный словарь русской полисемии (авторы: Н. М. Шанский, Н. Л. Романова, А. В. Филипов). В: Русский язык в школе, 1983, N 4 - 12.

МАС: Словарь русского языка, т. I - IV, Москва, 1981 - 1984.

РБР: Руско - български речник (под ред. на С. Влахов и Г. А. Тагамлицка), т. 1 и 2. София, 1986, 2 изд.

СО: Словарь русского языка (сост. С. И. Ожегов). Москва, 1999.

Тематичен руско-български речник (съст. К. Бабов, А. Въргулев). София, 1981.

Учебный толковый словарь русского языка (сост. К. В. Габучан). Москва, 1988.

ТССРЯ: Толковый словарь современного русского языка. Языковые изменения конца XX столетия (под ред. Г.Н.Скляревской). Москва, 2001.

За български език:

БТР: Български тълковен речник (автори: Л. Андрейчин и др.). Четвърто издание, допълнено и преработено от Д. Попов. Изд. Наука и изкуство, 1997.

РБЕ: Речник на българския език (гл. ред. 1 - 8 т. Кр. Чолакова; 9 т. В. Кювлиева - Мишайкова и М. Чоролеева). София, Изд. БАН, 1977 и сл., т. 1 - 10.

РНДЗ: Речник на новите думи и значения в българския език (под ред на Е. Пернишка), София, 2001.

РСБКЕ: Речник на съвременния български книжовен език (под ред на акад. Ст. Романски). София, 1955 - 59, т. 1 - 3.

Библиография към увода:

Апресян 1974: Ю. Д. Апресян. Лексическая семантика. Синонимические средства языка. Москва.

Апресян 1994: Ю. Д. Апресян. О языке толкований и семантических

примитивах. - Известия АН, серия литературы и языка, т. 53, N 4.

Апресян 1995: Ю. Д. Апресян. Образ человека по данным языка: попытка системного описания. - Вопросы языкознания, N, 1.

Арутюнова 1978а: Н.Д. Арутюнова. Функциональные типы языковой метафоры. В: Известия АН СССР, сер. лит. и яз., 3.

Арутюнова 1978: Н. Д. Арутюнова. Синтаксические функции метафоры. В: Известия АН СССР, сер. лит. и яз., N 3.

Арутюнова 1979: Н. Д. Арутюнова. Языковая метафора (синтаксис и лексика). В: Лингвистика и поэтика. Москва.

Баранов, Добровольски 1990: А. Н. Баранов, Д. О. Добровольский. Лео Вайсгербер в коммуникативной перспективе. - Известия АН, СЛЯ, т. 49, N 5.

Вайнрайх 1970: У. Вайнрайх. О семантической структуре языка. - Новое в лингвистике, вып. V.

Вежбицка 1996: А. Вежбицкая. Язык. Культура. Познание. Москва.

Вежбицка 1999: А. Вежбицкая. Семантические универсалии и описание языков. Москва.

Денисов 1984: П. Н. Денисов. Место и роль многозначных слов в лексической системе языка. В: Слово в грамматике и словаре. Москва.

Кацнельсон 1972: С. Д. Кацнельсон. Типология языка и речевое мышление. Ленинград.

Кузнецов 1980: А. М. Кузнецов. Структурно-семантические параметры в лексике. Москва.

Кустова 2000: В. И. Кустова. Когнитивные модели в семантической деривации и система производных значений. - Вопросы языкознания, N4 .

Легурска 1984: П. Легурска. Тематическая группа и типы полисемии предметных имен (на материале русского и болгарского языков). Болгарская русистика, 1984, N 5, 31 - 39.

Легурска 1988: П. Легурска. полисемията - модел на езика или модел на описанието му? - В сб.: "Проблеми на овладяването на чужд език". София, Народна просвета, 1988, с. 54-61.

Легурска 2002: П. Легурска. Анализ на предметните имена в руския и българския

език (теоретични проблеми). - Българско езикознание, т.3: Проблеми на българската лексикология, фразеология и лексикография, София.

Легурска 2004: П. Легурска. Полисемията в рамките на структурно-семантичното и когнитивното изследване на лексиката. Чуждоезиково обучение, 2004, 2, 3 - 13.

Никитин 1979: М.В.Никитин. О семантике метафоры. В: Вопросы языкознания, 1979, N 1.

Никитин 1983: М. В. Никитин. Лексическое значение слова (структура и комбинаторика). Москва, 1983.

Пиаже 2001: Ж. Пиаже. Психогенез знаний и его эпистемологическое значение. - Семиотика. Москва.

Руднев, В. П. 1997: Словарь русской культуры XX века. Москва.

Шведова 1981: Н. Ю. Шведова. Однотомный толковый словарь: специфика жанра и некоторые перспективы дальнейшей работы. В: Русский язык. Проблемы художественной речи. Лексикология и лексикография. Москва, 1981.

Шведова 1999: Н. Ю. Шведова. Теоретические результаты, полученные в работе над "Русским семантическим словарем". - Вопросы языкознания, N 1.

Шмельов 1973: Н.Д. Шмелев. Проблемы семантического анализа лексики. М., 1973.

Mel'cuk, I. Towards a universal calculus of inflectional categories. On Roman Jakobson's trail. - New vistas in grammar: Invariance and Variation. Ed. by Waugh L.R., Rudy S. Amsterdam; Philadelphia, 1991.

Wierzbicka, A. 1984: Cups and Mugs: Lexicography and Conceptual Analysis. - Australian Journal of Linguistics, 4, 205-55.

Wierzbicka, A. 1985: Lexicography and Conceptual Analysis. Ann Arbor: Karoma, 1985.